

et-Teysîr fi'l-Kırâ'âtî's-Seb' ile Hırzû'l-Emânî ve Vechû't-Tehânî Özelinde Feth ve İmâle Konusuna Dair Bir Değerlendirme*

Durmuş Ali UÇAR¹ Kahraman BULGURCU²

¹ Yüksek Lisans Öğrencisi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Konya, Türkiye
Master Student, Selçuk University, Institute of Social Sciences, Department of Basic Islamic Studies, Konya, Turkey
ORCID: <https://orcid.org/0009-0004-8057-3059> | ROR ID: <https://ror.org/045hgzm75> | aygibiii@hotmail.com

Corresponding Author/Sorumlu Yazar

² Dr. Öğr. Üyesi, Selçuk Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Kur'an-ı Kerim Okuma ve Kıraat İlmi Anabilim Dalı, Konya, Türkiye
Assist. Prof., Selçuk University, Faculty of Theology, Department of Quran Reading and Recitation Science, Konya, Turkey
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1914-0703> | ROR ID: <https://ror.org/045hgzm75> | kahraman.bulgurcu@selcuk.edu.tr

Makale Bilgileri	Öz
Makale Geçmişi Geliş: 23.03.2025 Kabul: 20.06.2025 Yayın: 30.06.2025	Ebû Amr ed-Dânî (ö. 444/1053) ve Kâsım b. Firruh eş-Şâtübî (ö. 590/1194) kıraat ilmine kaynaklık teşkil eden <i>et-Teysîr fi'l-kırâ'âtî's-seb'</i> ve <i>Hırzû'l-emânî</i> ve <i>vechû't-tehânî</i> isimli eserleriyle meşhur olmuş Endülüslü kıraat âlimleridir. Her iki kıraat âlimi, İbn Mücâhid'in (ö. 324/936) sistematize ettiği kırâat-i seb'âyı esas almıştır. Şâtübî, <i>Teysîr</i> 'deki kıraat ihtilaflarını ezberlemeyi kolaylaştıran yeni bir sistem oluşturmuştur. Bu çalışmada feth ve imâle konuları, Şâtübî'nin <i>Teysîr</i> 'e yaptığı ziyadeler perspektifinde ele alınmış olup sadece usûl bölümünü kapsamıştır. Feth ve imâle terimleri kıraat ilminin fonetik inceliklerini ve lafzi çeşitliliğini derinleştiren ve güçlendiren en önemli fonetik farklılıklardandır. Bu yüzden tespit edilen ziyadelerin literatüre, kıraat eğitim ve öğretimine yeni katkılar sunması amaçlanmıştır. Çalışmada karşılaştırma yöntemi tercih edilmiş; ilgili eserlerdeki feth ve imâleye dair rivayetler mukayeseye tabi tutulmuştur. Ziyadelerin kıraat eğitim geleneklerine ve nakil farklılıklarının Kur'an kelimelerinin okuyuşuna kattığı zenginlik klasik kaynaklardan ve modern şerhlerden hareketle çözümlenmiştir. Sonuç olarak Dâni bu konuya sekiz fasıl, Şâtübî ise kırk sekiz beyit ayırmıştır. Şâtübî, <i>Teysîr</i> 'deki kıraat ihtilaflarını manzum hale getirmiş, feth ve imâle pratiklerine birtakım ziyadelerde bulunmuştur. Her iki eserde imam ve râvilerin bu minvaldeki görüşleri istisnalarıyla birlikte aktarılmış ve ilgili örnekleri verilmiştir. Dâni, bazen imâle vecihlerini tarik farkıyla tercihlili aktarmıştır. Şâtübî ise bu tercihlere ya işaret etmiştir ya da kıyaslamayarak sadece nakille yetinmiştir.
Anahtar Kelimeler: Kıraat, Teysîr, Hırzû'l-emânî, Feth, İmâle.	

An Evaluation on the Subject of Fath and Imâla in the Works of al-Taysîr fi al-Qirâ'at al-Sab' and the Works of Hırz al-amânî and Wajh al-Tahânî

Article Info	Abstract
Article History Received: 23.03.2025 Accepted: 20.06.2025 Published: 30.06.2025	Abû 'Amr al-Dânî (d. 444/1053) and Qâsim b. Firruh al-Shâtibî (d. 590/1194) were Andalusian scholars of qiraat who became famous for their works <i>al-Taysîr fi al-kırâ'âtî al-sab'</i> and <i>Hırz al-amânî wa wajh al-tahânî</i> . Both qiraat scholars based their work on Ibn Mujâhid's (d. 324/936) systematization of qirâ'at al-sab'ah. Shâtibî created a new system in al-Taysîr that facilitates the memorization of the differences of qirâ'at. In this study, the issues of fath and imâla are discussed from the perspective of Shâtibî's additions to al-Taysîr and only the usul section is covered. The terms fath and imâla are among the most important phonetic differences that deepen and strengthen the phonetic subtleties and verbal diversity of the science of Qiraat. For this reason, it aims to provide new contributions to the literature, Qiraat education and training. The comparative method was preferred in the study; the narrations about fath and imâla in the relevant works were subjected to comparison. The richness that the ziyādât (supplementary readings) add to the traditions of qirâ'at education and the richness that the differences in transmission add to the reading of the words of the Qur'an are analyzed based on classical sources and modern commentaries. As a result, al-Dânî devoted eight chapters and al-Shâtibî forty-eight couplets to this subject. Al-Shâtibî versified the qirâ'at disagreements in al-Taysîr and made some additions to the practices of fath and imâla. In both works, the opinions of the imâms and the commentators on this matter are cited, along with exceptions and relevant examples are given. Sometimes, al-Dânî has preferred specific imâla variants based on different <i>ṭarīqas</i> . Shâtibî, on the other hand, either pointed to these preferences or did not compare them and merely quoted them.
Keywords: Qira'at, al-Taysîr, Hırz al-Amânî, Fath, Imâla.	

Atıf/Citation: Uçar, Durmuş Ali – Bulgurcu, Kahraman. "et-Teysîr fi'l-Kırâ'âtî's-Seb' ile Hırzû'l-Emânî ve Vechû't-Tehânî Özelinde Feth ve İmâle Konusuna Dair Bir Değerlendirme". *Akif* 55/1 (2025), 124-140. <https://doi.org/10.51121/akif.2025.79>

***Etik Beyan/Ethical Statement:** Bu makale Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde Dr. Öğretim Üyesi Kahraman Bulgurcu danışmanlığında yapılmakta olan Ebû Amr ed-Dânî'nin et-Teysîr Adlı Eserinin Üzerine İmam Şâtübî'nin Hırzû'l Emânî Adlı Eserinde Yapmış Olduğu Ziyadeler" isimli yüksek lisans tezinden üretilmiştir. / This article is derived from his master's thesis entitled "İmam al-Shâtibî's Ziyas on Abû 'Amr al-Dânî's al-Taysîr on İmam al-Shâtibî's Hırz al-Amânî", conducted under the supervision of Dr. Kahraman Bulgurcu at Selçuk University, Institute of Social Sciences.

"This article is licensed under a **Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License** (CC BY-NC 4.0)" / Bu makale, **Atıf-GayriTicari (CC BY-NC 4.0) Uluslararası Lisansı** altında lisanslanmıştır."

Giriş

Dânî ve Şâtîbî Endülüs'te doğmuş, orada yaşamış ve kendilerini kıraat alanında yetiştirmiş iki âlimdir. *et-Teyşîr fî'l-kırâ'âtî's-seb'* isimli eser, Dâni'nin yedi kıraat hakkında yazdığı meşhur ve muhtasar bir kitaptır.¹ Şâtîbî ise bu eseri 1173 beyitte manzum hâle getirerek geliştirmiş ve ona *Hırzû'l-emânî ve vechû't-tehânî* ismini vermiştir. Nazım şeklindeki bu eser kıraat ilim meclislerinde okutulur ve ezberletilir duruma gelmiş ve uzun süre kaynak eser olarak kullanılmıştır.²

Teyşîr ve Hırzû'l-emânî, yazıldığı dönemden itibaren ilim ehlinin dikkatini çekmiş ve üzerlerinde birçok çalışma yapılmıştır. Bazı araştırmalar bu eserlerden biri özelinde yapılırken bazı çalışmalar da iki kitap arasında karşılaştırma şeklinde olmuştur. Bu çalışmada iki eser arasında feth ve imâle meselelerinin karşılaştırılması ve *Hırzû'l-emânî*'de bu konuda yapılmış ziyadelerin tespiti konu edilecektir. Bu tespitler kıraat ilminin teorik (nazari) ve pratik (tatbik) yönlerini etkileyebileceği gibi okuyuş çeşitliliğine bir çözümleme imkânı sağlayabilecek; konunun derinlemesine anlaşılmasına katkı sağlaması noktasında da önemli bir perspektif sunabilecektir.

Çalışmada kıraat imamlarının, feth ve imâle uygulamalarını yapacakları durumlar konusundaki görüş birliği ve ayrılıkları ele alınmıştır. Özellikle de Hamza b. Habîb (ö. 156/773), Ali b. Hamza el-Kisâî (ö. 189/805) ve Ebû Amr b. Alâ'nın (ö. 154/771) öne çıkan vecihlerine dikkat çekilmiştir. Kelimede sadece taklîl ve imâle vechi uygulaması olan imamlar zikredilmiş, diğer imamların feth ile okuduğu yerler zaman zaman zikredilmiştir. Konu örneklerle desteklenmiştir. Örneklendirmelerde herhangi bir sınırlayıcı ifade kullanılmadığı müddetçe uygulamanın Kur'an'ın tamamına şamil bir kural olduğu anlatılmak istenmiştir. Feth ve imâle konusu madde madde işlenmiş, konunun daha iyi anlaşılması sağlanmaya çalışılmıştır.

Dânî ve Şâtîbî bu konuya genişçe yer vermiştir. Dâni, bu babı sekiz fasılda, Şâtîbî ise kırk sekiz beyitte ele almıştır. Her iki kıraat âlimi de imam ve râvilerin bu minvaldeki görüşlerini varsa istisnalarıyla birlikte aktarmış ve ilgili örnekleri vermiştir. Konuyla ilgili kaide ve kurallar imam veya râvilerin tercihleriyle ilişkilendirilmiştir.

Kur'an kıraatinin konularından feth ve imâle meselelerine dair yapılan akademik çalışmaların, kıraat farklılıkları çerçevesinde incelendiği görülmüştür.³ Teorik temelleriyle feth ve imâle arasındaki Arap dili fonetik varyasyonların dil bilimsel açıdan Kur'an metninin üzerindeki lafzi düzeyindeki etkileri kitabî referanslar ile irdelenmiştir.⁴ Tüm bunların tilavet estetiğini ve kıraat farklılıklarını nasıl şekillendirdiği ve zenginleştirdiği disiplinler arası bir bakış açısıyla sunulmuştur. Ancak yapılan akademik araştırmalarda ilgili iki eser arasındaki ziyade çeşitliliğine değinilmediği, bu konuda çok yönlü bir analiz yapılmadığı görülmüştür. İlgili iki eser incelenerek klasik ve modern kaynaklardan da yararlanılarak nüanslara vurgu yapılmaya çalışılmış ve bu noktadaki boşluğun doldurması amaçlanmıştır.

¹ Abdurrahman Çetin, "Ebû Amr ed-Dâni", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1993), 8/459-461.

² Abdurrahman Çetin, "Şâtîbî Kâsım b. Fîrruh", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 38/376-377.

³ Bekir Çetintaş, *Kırâat-ı seb'a Usûl ve Kâideleri* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018), 1.

⁴ Hasan Çiftçi, *Kıraat İlminde Feth, Beyne, İmâle Olgusu ve Ebû Amr ed-Dâni'nin el-Mûdih limezâhibi'l-kurrâ fî'l-feth ve'l-imâle Adlı Eserinin Tahlili* (Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 1; İbrahim Tetik, "Kur'an Kıraatında İmâle ve Feth'in Kitâbî Referansları". *İlahiyat Tetkikleri Dergisi* -/53 (Haziran 2020), 41-65; Yakup Uzun, "Feth ve İmâle (Ebû Amr ed-Dâni'nin el-Feth ve'l-imâle Adlı Eseri Bağlamında)", *Tefsir Araştırmaları Dergisi* 6/1 (30 Nisan 2022), 1.

1. İki Lafız Arasında Feth ve İmâle Konusu

Feth ve imâle Kur'an Arapçasının fonetik yapısında önemli bir yere sahip olup kelime yapıları üzerindeki seslerin telaffuzu açısından incelenmesi gereken iki temel olgudur. Bu noktada bu kavramlar, seslerin nasıl şekillendiğini belirleyen unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Fonetik özellik içeren Kur'an lafızlarının doğru okunması ve anlaşılması için fonetik farklılıkların ve estetik değerlerinin sistematik bir şekilde incelenmesi gerekmektedir. Konunun anlaşılmasına katkı sağlayacağı için çalışmanın bu kısmında sıklıkla kullanılacak feth, imâle ve taklîl (beyne beyne) gibi terimler hakkında kısaca bilgi verilecektir.

1.1. Feth ve İmâle'nin Tanımı

Feth, Kur'an okuyucusunun harfi telaffuz ederken ağzının normal açıklıkta olması anlamını içermektedir.⁵ Feth, şedîd ve mütevassıt şeklinde ikiye ayrılmıştır.⁶ İmâle ise imâle-i kübrâ ve imâle-i suğrâ olarak ikiye ayrılmaktadır. İmâle-i kübrâ, fetha harekeyi kesre harekeye ya da elif harfini yâ harfine meylettirerek seslendirmektir.⁷ İmâle-i suğrâ ise fetha harekeyi fetha ile kesre arasında fethaya daha yakın olacak şekilde seslendirmektir. Buna taklîl ve beyne de denmektedir. Feth ile imâle-i kübrâ arası bir sestir.⁸

1.2. İmâleyi Gerekli Kılan Sebepler

İmâle yapımını gerekli kılacak sebepler aşağıda maddeler halinde zikredilmiştir.

- Yâ harfinin varlığı
- Kesra harekenin varlığı (elif harfinin kesra harfine yakınlığı sebebiyle)
- Yâ'dan munkalib olmak (İlgili harflerin dönüşüme uğraması)
- Yâ'dan munkalib olmuş gibi gözükme (benzeşmek)
- İmâle ile okunduğuna dair rivayet bulunması
- Bazı durumlarda öncesi ve sonrası kesralı olan elif harfinin bulunması
- Üçten fazla harften oluşan kelimelerin sonunda elif bulunması⁹

1.3. İmâle Yapımında İstisnai Durumlar

Kelimenin sonu yâ ile bittiği ve Mushaf'ın yazı diziminde de bu şekilde yer aldığı halde aslı yâ olmadığı için imâlenin yapılmadığı istisnai yerler de olmuştur. Kur'an'da bu şekilde yazılmış

⁵ İbrahim b. Said ed-Dûserî, *Muhtasarul-'ibârât li-mu'cemi muştalahâtî'l-kırâât* (Riyâd: Dâru'l-Hazâra, 1429/2008), 85; Mehmet Ali Sarı, "İmâle", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 22/177.

⁶ Muhammed Sâlim Muhaysin, *el-Hâdî: Şerhu Tayyibeti'n-Neşr fî'l-kırâ'âtî'l-'Aşr* (Beyrût: Dâru'l-Cil, 1417/1997), 1/293.

⁷ Ebû'l-Hayr Şemsüddîn Muhammed b. Muhammed İbnü'l-Cezerî, *et-Temhîd fî 'ilmi't-tecvîd*, thk. Ali Hüseyin el-Bevvâb (Riyâd: Mektebetü'l-Mearif, 1405/1985), 57-58; Sarı, "İmâle", 22/177.

⁸ Ebû'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî es-Süyûtî, *el-İtkân fî 'ulûmi'l-Kur'ân* (Mısır: el-Heyetü'l-Misriyyetü'l-Âmmetü li'l-Küttâb, 1394/1974), 314-315; Ali Muhammed ed-Dabbâ, *el-İdâ'e fî beyâni uşûli'l-kırâ'e bi'n-nisbe li'l-kurrâ'i'l-'aşere* (Mısır: Mektebetü'l-Ezheriyye, 1420/1999), 28.

⁹ Ebû Şâme el-Makdisî, *İbrâzû'l-me'ânî min Hırzî'l-emânî fî'l-kırâ'âtî's-seb'* (Kahire: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1402/1981), 220; Muhammed b. Ali en-Nüveyrî, *Şerhu Tayyibeti'n neşr fî'l-kırâ'âtî'l-'aşr*, thk. Mecdî Muhammed Surûr Sa'd Baslûm (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1424/2003), 1/564; Ahmed b. Muhammed el-Bennâ ed-Dimyâtî, *İthâfû fuzalâi'l-beşer fî'l-kırâ'âtî'l-erba'ate 'aşer*, thk. Enes Mehara (Lübnan: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1427/2006), 102.

“حَيَّ”, “لَدَى لَدَا”, “عَلَى”, “إِلَى” ve “رَكَّى” kelimelerinin feth ile okunacağına dair kıraat imamı icmâ etmişlerdir.¹⁰ Aynı şekilde aslı vâv olduğu halde isim ve fiillerde elif şeklinde yazılan kelimelerde de imâle yapılmamıştır. “الصَّعَا” (el-Bakara 2/158), “سَنَا بَرْقَه” (Nûr 24/43), “عَصَا” (eş-Şuarâ 26/32), “حَلَا” (el-Bakara 2/76) ve “بَدَا” (el-En’âm 6/28) örneklerinde olduğu gibi.¹¹

1.4. İmâle Uygulamalarının İsim ve Fiillerde Görülmesi

İmâle uygulamaları istisnaları olmakla birlikte isim ya da fiil kalıplarında görülmüştür. Bu kaide ve kurallar “الْمَوْتَى” (el-Bakara 2/73), “الْأَذَى” (el-A’râf 7/169), “الْأَعْلَى” (el-A’lâ 87/1) ve “الْهَدَى” (el-Bakara 2/120) kelimelerinde olduğu gibi isimlerde vuku bulurken; “أَبَى” (el-Bakara 2/34), “أَتَى” (en-Nahl 16/1) “سَعَى” (el-Bakara 2/205) kelimelerindeki gibi fiil kalıplarında da meydana gelmiştir. Dâni’nin *Teysîr* adlı eserinde konuyla alakalı daha çok örnek verilmiştir. Bu vecihlerin uygulandığı isim kalıbındaki kelimelerin “هُدَاهُمْ” (el-Bakara 2/272) örneğindeki gibi elif-i te’nisli, “رَكَّى” (Nûr 24/21) örneğindeki gibi elif-i maksûreli, “طَابَ (طِيب)” (en-Nisâ 4/3) ve “خَافَ (خَوْف)” (el-Bakara 2/182) örneklerindeki gibi de elif-i munkalibe şeklinde geldiği görülmüştür. Kelimelere izafe edilen eklerin varlığı, durumu değiştirmemiştir.¹²

1.4.1. Sonu Yâ ile Biten Kelimelerin Tahlili

Sonu yâ ile biten isim ve fiillerdeki son harfin özünün yâ mı elif mi ya da vâv mı olduğu birtakım eklerle isimlerde tesniyeye, fiillerde mütekellim sîgasına çevrilerek bilinebileceği ifade edilmiştir. İsimler “هُدَايَانِ الْهَدَى”, “عَمَيَانِ الْعَمَى”, “هُوَيَانِ الْهُوَى”, “سَنَوَانِ سَنَا”, “عَصَوَانِ عَصَا” ve “شَقَوَانِ شَقَا” kelimeleri gibi tesniyeye çevrilmiştir. Fiillerde “حَلَوْتُ حَلَا”, “بَدَوْتُ بَدَا”, “دَنَوْتُ دَنَا”, “عَلَوْتُ عَلَا”, “سَعَى” kelimeleri gibi mütekellime çevrilmiştir.¹³

1.5. Yâ veya Vâv’dan Dönüşmüş Harfler

Kelime sonunun aslı yâ olduğu halde elif-i maksure ile yazılmış kelimeleri Hamza ve Kisâî, imâle ile okumuştur. “الْهُوَى” (Sâd 38/26), “الْعَمَى” (Fussilet 41/17), “أَبَى” (el-Bakara 2/34), “أَتَى” (en-Nahl 16/1) ve “إِشْتَرَى” (et-Tevbe 9/111) örneklerinde olduğu gibi.¹⁴

“خَافَ” (el-Bakara 2/182) örneğinde olduğu gibi aslı vâv olan harflerin elif ile yazıldığı kelimeleri Hamza imâle ile diğer imamlar ise feth ile okumuştur.¹⁵

¹⁰ Dâni, *et-Teysîr*, 267-268; Şâtıbî, *Hırzûl-emânî*, 24; Sehâvî, *Fethu’l-vaşîd*, 1/464-465; Ebû Şâme el-Makdisî, *İbrâzûl-me’ânî*, 209-210; Kâdî, *el-Vâfi*, 142-143.

¹¹ Dâni, *et-Teysîr*, 267.

¹² Dâni, *et-Teysîr*, 266-267; Şâtıbî, *Hırzûl-emânî*, 24; Sehâvî, *Fethu’l-vaşîd*, 1/462-463; Ebû Şâme el-Makdisî, *İbrâzûl-me’ânî*, 205-207; Kâdî, *el-Vâfi*, 140-141.

¹³ Dâni, *et-Teysîr*, 268-269; Şâtıbî, *Hırzûl-emânî*, 24; Sehâvî, *Fethu’l-vaşîd*, 1/462; Ebû Şâme el-Makdisî, *İbrâzûl-me’ânî*, 207; Kâdî, *el-Vâfi*, 141.

¹⁴ Dâni, *et-Teysîr*, 267; Şâtıbî, *Hırzûl-emânî*, 24; Sehâvî, *Fethu’l-vaşîd*, 1/462; Ebû Şâme el-Makdisî, *İbrâzûl-me’ânî*, 207; Kâdî, *el-Vâfi*, 139-140; Ebü’l-Hayr Şemsüddîn Muhammed b. Muhammed İbnü’l-Cezerî, thk. Muhammed Temîm ez-Zu’bî, *Ṭayyibetü’n-neşr fi’l-kırâ’âtîl-‘aşr* (Cidde: Dâru’l Hüdâ, 1414/1994), 50.

¹⁵ Ebü’l-Kâsım Muhammed b. Ahmed b. el-Hasan İbnü’l-Kâsîh, *Sirâcü’l-kâri’i’l-mübtedî ve tezîkârü’l-mukri’i’l-müntehî*, thk. Muhammed Abdülkadir Şahin (Mısır: Mustafa’l-Bâbî’l-Halebî, 1373/1954), 113.

1.6. Aslı Elif Olduğu Halde Yâ Şeklinde Yazılan Elif

Kelime sonunda aslı elif olduğu halde yâ şeklinde imlâ edilen “مَنَى” (el-Bakara 2/214) “بَلَى” (Âli-İmrân 3/86) ve “عَسَى” (en-Nisâ 4/19) gibi kelimeleri Hamza ve Kisâi imâle ile Verş (ö. 197/812) ise feth ve taklîl ile okumuştur.¹⁶

1.7. “فَعَلَى فَعَلَى” ve “فَعَلَى فَعَلَى” Vezinlerinde Râ'nın Bulunmadığı Kelimeler

Kelimenin ilk harfinin harekesi ne olursa olsun “مُوسَى” (el-Bakara 2/51), “عِيسَى” (el-Mâide 5/114), “فُرَادَى” (el-En'âm 6/94) ve “الْأَيَامَى” (Nûr 24/32) örneklerinde olduğu gibi “فَعَلَى فَعَلَى” ve “فَعَلَى فَعَلَى” vezinlerine uyan ve öncesinde râ harfi bulunmayan sonu yâ'lı tüm kelimeleri Hamza ve Kisâi imâle ile Verş ise feth ve beyne ile tilâvet etmiştir.¹⁷

1.8. Sülâsî Mezîd Fiiller

Dânî, *Teyşîr*'in feth, imâle ve beyne babında bu maddeden bahsetmemiştir. Şâtıbî ise *Hırzû'l-emânî* adlı eserinde sülâsî mezîd fiillerden bahsederek *Teyşîr* kitabının üzerine bir ziyadede bulunmuştur. Şâtıbî, “ضَحِيهَا” lafzına benzeyen “زَكَاها” kelimesinde, “أَهْدَى” gibi olan “أَنْجَى” (el-Bakara 2/50), “إِنْتَلَى” (el-Bakara 2/124) ve “اعْتَدَى” (el-Bakara 2/194) kelimelerinde olduğu gibi sülâsî mezîd fiillerin elif'lerinde Verş'in feth ve beyne ile Hamza ve Kisâi'nin de imâle ile okuduğunu rivayet etmiştir.¹⁸

1.9. Vâv, Fâ ve Sümme Edatlarıyla Atfedilmiş Kelimeler

Hamza ve Kisâi, vâv harfine matuf olarak gelen “أَحْيَا” kelimesinde “وَأَنَّهُ هُوَ أَمَاتٌ وَأَحْيَا” (en-Necm 53/44) örneğinde olduğu gibi imâle yapmıştır. Ancak Kisâi'nin imâle vechinde yalnız kaldığı yerler de olmuştur. Kisâi, “أَحْيَا” kelimesinin başında fâ harfi, sümme (ثُمَّ) edatı olsun ya da olmasın vâva matuf olmayan “فَأَحْيَا بِهِ” (el-Bakara 2/164), “ثُمَّ أَحْيَاهُمْ” (el-Bakara 2/243), “أَحْيَاكُم” (el-Hac 22/66) ve “أَحْيَاهَا” (Fussilet 41/39) kelimelerinde Kur'an'ın tamamında imâle yapmıştır.¹⁹

Kisâi bunların dışında ayrıca “أَلْمَحْيَا مَحْيَاهُمْ” (el-Câsiye 45/21) ve aslı “حَطَّائِي حَطَّائِي” olan “الرَّءْيَا” (el-Ankebût 29/12), “حَطَّيْنَا” (Tâhâ 20/73) kelimelerinde, “فَعَلَى” vezninde görünen “مَرْضَاتٍ” (el-İsrâ 17/60) ve “رُؤْيَايَ” (Yûsuf 12/43, 100) kelimelerinde, “الزَّصَا” kelimesinden türeyen “مَرْضَاتٍ” (el-Bakara 2/207, en-Nisâ 4/114), “مَرْضَيَانٍ مَرْضَاتِي” (el-Mümtehine 60/1) kelimelerinde, “فَعَلَا” vezninde aslı “ثَقِيَّة” olan ve elif ile yazılan “حَقَّقْ ثِقَاتِهِ” (Âl-i İmrân 3/102) kelimesinde, “وَقَدْ هَدَانِ” (el-En'âm 6/80), “وَأَوْصَانِي” (Meryem 19/31), “عَصَانِي” (İbrâhim 14/36), “وَمَا أُنْسَانِي” (el-Kehf

¹⁶ Dâni, *et-Teyşîr*, 267; Şâtıbî, *Hırzû'l-emânî*, 24; Sehâvî, *Fethu'l-vaşîd*, 1/463-464; Ebû Şâme el-Makdisî, *İbrâzû'l-me'ânî*, 208-209; Kâdî, *el-Vâfî*, 142-143.

¹⁷ Dâni, *et-Teyşîr*, 269; Şâtıbî, *Hırzû'l-emânî*, 24; Sehâvî, *Fethu'l-vaşîd*, 1/463; Ebû Şâme el-Makdisî, *İbrâzû'l-me'ânî*, 208; Kâdî, *el-Vâfî*, 141-142; İbnü'l-Cezerî, *Ṭayyibetü'n-neşr*, 51.

¹⁸ Şâtıbî, *Hırzû'l-emânî*, 24; Sehâvî, *Fethu'l-vaşîd*, 1/365; Ebû Şâme el-Makdisî, *İbrâzû'l-me'ânî*, 210-211; Kâdî, *el-Vâfî*, 142-143; İbnü'l-Cezerî, *Ṭayyibetü'n-neşr*, 51.

¹⁹ Dâni, *et-Teyşîr*, 270; Şâtıbî, *Hırzû'l-emânî*, 25; Sehâvî, *Fethu'l-vaşîd*, 1/465; Ebû Şâme el-Makdisî, *İbrâzû'l-me'ânî*, 211; Kâdî, *el-Vâfî*, 144; İbnü'l-Cezerî, *Ṭayyibetü'n-neşr*, 51.

18/63), Hûd sûresindeki “اتَّيْنِي” istisna “فَمَا آتَيْتَنِي اللَّهُ” (en-Neml 27/36), “وَأَتَانِي الْكِتَابُ” (Meryem 19/30), “سَجَا سَجَى” (ed-Duhâ 93/2) “دَحِيهَا” (en-Nâziât 79/30), “تَلِيهَا” (eş-Şems 91/2) ve “طَحِيهَا” (eş-Şems 91/6) kelimelerinde imâle yapmıştır.²⁰

2. Hırzû'l-Emânî'nin Teysîr'e Ziyadeleri

Ziyadelere geçmeden önce ziyadelerin sadece fonetik farklar olmadığı, aynı zamanda kıraat aktarımlarında önemli bir koruma ve zenginleştirme işlevi gördüğünü ifade etmek gerekmektedir. Ziyadeler kıraat farklılıklarının ayrılmaz bir parçasıdır. Aynı zamanda kıraatlerin sözlü aktarımında köklü bir işlev görmektedir. Bu başlık altında *Hırzû'l-Emânî*'de *Teysîr*'e yapılan ziyadeler genel bir bakışla ele alınacaktır.

2.1. Râ Harfi Sonrasında Yâ Şeklinde Yazılan Elif'in Bulunması

Ebû Amr, Hamza ve Kisâî “النَّصَارَى” (el-Bakara 2/113), “إِفْتَرَى” (Âli-İmrân 3/94), “تَرَى” (el-Mâide 5/80, 83), “دِكْرَى” (el-En'âm 6/90), “شُورَى” (eş-Şûrâ 42/38), “الْأَسْرَى” (el-Enfâl 8/70), “بُشْرَى” (el-Bakara 2/97) ve “يُفْتَرَى” (Yûnus 10/37) kelimelerinde olduğu gibi râ harfinin akabinde ve kelime sonunda yâ şeklinde yazılan elif bulunması halinde sadece imâle ile okumuştur.²¹ Verş'in bu tür kelimelerdeki rivayeti ise taklîl yönünde olmuştur.²² Eğer kelime sonunda sadece yâ bulunursa “الضُّحَى” (Duhâ 93/1) gibi bu durumda Ebû Amr, bu tür kelimeleri “نَشَقَّى” lafzına benzettiğinden Verş'e muvafakat ederek taklîl ile okumuştur. İbnü'l-Cezerî bu vücûhâtın Ebû Amr için hulf ile olduğunu rivayet etmiştir.²³

كَهُمْ وَذَوَاتِ الْيَا لَهُ الْخُلْفُ جَمَلًا²⁴

وَذُو الرِّاءِ وَرَشَّ بَيْنَ بَيْنَ وَفِي أَرَا

1

Dânî'nin usul bölümünde yer vermediği “أَذْرِيكُمْ” (el-Enfâl 8/43, eş-Şuarâ 26/61) kelimesini Şâtıbî bu bölümde ele almış ve âyet sonu olmasa da Verş'in bu kelimeyi feth ve taklîl ile okuduğunu rivayet etmiştir. Feth rivayeti Mısır rivayetinden gelmiştir.²⁵ Verş, “(أَذْرَى) وَلَا أَذْرِيكُمْ” (Yûnus 10/16) gibi Kur'an'ın her yerindeki “أَذْرِيكَ” ve “أَذْرِيكُمْ” kelimelerinde taklîl; Ebû Amr, İbn Zekvân (hulflü), Şu'be, Hamza ve Kisâî ise imâle ile okumuştur.²⁶ İbnü'l-Cezerî *Neşr*'de Yûnus Sûresi'nin hâricinde gelen “أَذْرَى” kelimesiyle “يَا بُشْرَى” (Yûsuf 12/19) kelimesinde Şu'be'nin imâlesinin ihtilaflı olduğunu söylemiştir.²⁷

²⁰ Dâni, *et-Teysîr*, 270; Şâtıbî, *Hırzû'l-emânî*, 25; Sehâvî, *Fethu'l-vaşîd*, 1/466-468; Ebû Şâme el-Makdisî, *İbrâzü'l-me'ânî*, 212-214; Kâdî, *el-Vâfi*, 144-145.

²¹ Dâni, *et-Teysîr*, 269; Şâtıbî, *Hırzû'l-emânî*, 25; Sehâvî, *Fethu'l-vaşîd*, 1/473-475; Ebû Şâme el-Makdisî, *İbrâzü'l-me'ânî*, 219; Kâdî, *el-Vâfi*, 147.

²² Dâni, *et-Teysîr*, 269; Şâtıbî, *Hırzû'l-emânî*, 26; Sehâvî, *Fethu'l-vaşîd*, 1/477-479; Ebû Şâme el-Makdisî, *İbrâzü'l-me'ânî*, 221-222; Kâdî, *el-Vâfi*, 148.

²³ İbnü'l-Cezerî, *Ṭayyibetü'n-neşr*, 52.

²⁴ Şâtıbî, *Hırzû'l-emânî*, 26 (314. Beyit).

²⁵ Şâtıbî, *Hırzû'l-emânî*, 26; Sehâvî, *Fethu'l-vaşîd*, 1/477; Ebû Şâme el-Makdisî, *İbrâzü'l-me'ânî*, 222; Kâdî, *el-Vâfi*, 149.

²⁶ Şâtıbî, *Hırzû'l-emânî*, 59; Sehâvî, *Fethu'l-vaşîd*, 2/262; Ebû Şâme el-Makdisî, *İbrâzü'l-me'ânî*, 503-504; Kâdî, *el-Vâfi*, 284-285.

²⁷ İbnü'l-Cezerî, *Ṭayyibetü'n-neşr*, 52.

2.2. Bazı Sûrelerdeki Âyet Sonlarının Nasıl Okunacağı

Dânî ve Şâtıbî, eserlerinde bazı sûrelerin isimlerini zikrederek bu sûrelerin âyet sonlarında fâsılalarda nasıl okunacağına dair bilgiler vermiştir. Buna göre Tâhâ, Necm, Meâric, Nâziât, Abese, Kıyâmet, A'lâ, Şems, Leyl, Duhâ, Alak sûrelerinin âyet sonlarının fasılalarında ve âyet başlarında kuralın uyduğu kelimeleri Hamza ve Kisâî imâle, Verş ise taklîl vechini rivayet etmiştir.²⁸

2.3. Yâ'dan Sonra Âyetin Hâ Zamiri ile Bittiği Kelimeler

2.3.1. Râ Harfinin Bulunduğu Kelimeler

Bu fasılda mezkûr sûrelerin âyet sonu veya başı fark etmeksizin “بَنِيهَا” (eş-Şems 91/5, en-Nâziât 79/27) örneğinde olduğu gibi açık bir yâ'dan sonra âyet sonunun hâ (ها) zamiri ile bittiği ve “ذِكْرِيهَا” (en-Nâziât 79/43) örneğinde olduğu gibi kelime râ harfinin bulunup bulunmadığı durumlar ele alınmıştır. Bu kelimelerdeki elif'in zevât-ı yâ veya zevât-ı vâv'dan dönüşmüş olması durumu değiştirmemiştir.²⁹ Dâni, *Teysîr*'de “ذِكْرِيهَا” örneğindeki gibi kelime sonunda sırasıyla önce râ sonra yâ ve hâ zamiri gelirse bu tür kelimeleri Ebû Amr'ın imâle ile okuduğunu nakletmiştir.³⁰ “ذِكْرِيهَا” kelimesi “النَّصَارَى” lafzına benzetilmektedir.³¹ Buna göre Verş taklîl ile Ebû Amr, Hamza ve Kisâî ise imâle ile okumuştur.³²

2.3.2. Râ Harfinin Bulunmadığı Kelimeler

“صُحِّيهَا” (eş-Şems 91/1), “بَنِيهَا” (eş-Şems 91/5, en-Nâziât 79/27) ve “طَعَى” (Tâhâ 20/24, 43) örneklerinde olduğu gibi kelimenin sonunda yâ ve hâ zamiri râ harfi olmadan bulunduğu durumda ve “فُعْلَى فِعْلَى فُعْلَى” veznindeki kelimelerle yukarıda zikredilmiş sûrelerin âyet sonlarındaki lafızlarda Verş hulf ile Ebû Amr hulsüz taklîl, Hamza ve Kisâî ise imâle yapmıştır. Ebû Amr “دَحِيهَا” (en-Nâziât 79/30) ve “تَلِيهَا” (eş-Şems 91/2) kelimelerinde ise sadece taklîl ile okumuştur.³³ Ebû Amr, Hafs (ö. 180/796), Hamza ve Kisâî “مَجْرِيهَا” (Hûd 11/41) kelimesinde imâle, Verş sadece taklîl rivayet etmiştir.³⁴

وَعَنْ غَيْرِهِ قِسْمَهَا وَيَا أَسْفَى الْعَلَا³⁵

وَيَا وَيَلَيَّ أَلَى وَيَا حَسْرَتِي طَوَوَا

1

²⁸ Şâtıbî, *Hırzû'l-emânî*, 25-26; Sehâvî, *Fethu'l-vaşîd*, 1/370-372; Ebû Şâme el-Makdisî, *İbrâzü'l-me'ânî*, 215-216; Kâdî, *el-Vâfî*, 146-148; İbnü'l-Cezerî, *Ṭayyibetü'n-neşr*, 51.

²⁹ Dâni, *et-Teysîr*, 269; Şâtıbî, *Hırzû'l-emânî*, 26; Sehâvî, *Fethu'l-vaşîd*, 1/479-480; Ebû Şâme el-Makdisî, *İbrâzü'l-me'ânî*, 225-227; Kâdî, *el-Vâfî*, 148-149; İbnü'l-Cezerî, *Ṭayyibetü'n-neşr*, 52.

³⁰ Dâni, *et-Teysîr*, 269.

³¹ Hâmid b. Abdülfettâh el-Pâluvî, *Zübdetü'l-irfân fî vüçûhi'l-Kur'ân*, thk. Halil İbrahim Üren (İstanbul: Hacıveyiszâde İlim ve Kültür Vakfı Yayınevi, 2023), 370.

³² Muhammed Emin Efendi, *Umdetü'l-hullân fî izâhi Zübdetü'l-irfân*, thk. Halil İbrahim Üren (İstanbul: Hacıveyiszâde İlim ve Kültür Vakfı Yayınevi, 2021), 1/114.

³³ Dâni, *et-Teysîr*, 269; Şâtıbî, *Hırzû'l-emânî*, 26; Sehâvî, *Fethu'l-vaşîd*, 1/480-481; Ebû Şâme el-Makdisî, *İbrâzü'l-me'ânî*, 227-229; Kâdî, *el-Vâfî*, 149-150; İbnü'l-Cezerî, *Ṭayyibetü'n-neşr*, 52.

³⁴ Dâni, *et-Teysîr*, 269; Şâtıbî, *Hırzû'l-emânî*, 25; Sehâvî, *Fethu'l-vaşîd*, 1/473-474; Ebû Şâme el-Makdisî, *İbrâzü'l-me'ânî*, 219-220; Kâdî, *el-Vâfî*, 146-147.

³⁵ Şâtıbî, *Hırzû'l-emânî*, 26 (317. Beyit).

Verş, “يَا وَيْلَكَ” (Hûd 11/72), “يَا حَسْرَتِي” (ez-Zümer 39/56) ve “يَا أَسْفَى” (Yûsuf 12/84) kelimelerinde ayrıca istifham harflerinin makamına geçmiş “أَيُّ شَيْئُمْ” (el-Bakara 2/223) ve “أَيُّ” (Âl-i İmrân 3/37) gibi “كَيْفَ” manasına gelen “أَيُّ” kelimesinde feth ve taklîl ile, Ebû Amr’ın birinci râvisi Dûrî sadece taklîl ile, Hamza ve Kisâî imâle ile okumuştur. Dâni ise bu kelimelerde Ebû Amr için Irak ehli tarikinden feth vechini de aktarmış, rikka (Şam) ehlinin de feth ile okuduğunu söyleyerek kendi tercihinin de bu yönde olduğunu açıklamıştır. Şâtıbî ise *Hırzû'l-emânî*'de bu noktada bir ziyadeye gitmiş ve *Teysîr*'den farklı olarak taklîl vechini rivayet etmiştir.³⁶ İbnü'l-Cezerî *Neşr*'de Dûrî'nin rivayetinin hulflü olduğunu söylemiştir.³⁷

2.4. Aynel Fiili İletli Sülasi Mazi Fiillerin Durumu

Hamza'nın Kisâî'den ayrıldığı ve kendisinin dağınık bir şekilde ve özel olarak imâle ile okuduğu yerler de olmuştur. Bu kural Kur'an'ın tamamını kapsamıştır. Hamza aynel fiili illetli olan “وَجَاءَ” (et-Tevbe 9/90), “شَاءَ” (el-Bakara 2/20), “زَادَ” (el-Bakara 2/10), “رَانَ” (el-Mutaffifin 83/14), “خَافَ” (el-Bakara 2/182), “طَابَ” (en-Nisâ 4/3), “حَابَ” (eş-Şems 91/10), “وَحَاقَ” (el-Mü'min 40/83), “وَضَاقَ” (Hûd 11/77) ve “زَاغَ” (en-Necm 53/17) gibi sülâsi mazi fiilleri sadece imâle ile okumuştur. Bu fiillere zamirin bitişip bitişmemesi fark etmemiştir.

Hamza'nın Kisâî'den ayrıldığı ve kendisinin dağınık bir şekilde ve özel olarak imâle ile okuduğu yerler de olmuştur. Bu kural Kur'an'ın tamamını kapsamıştır. Hamza ayne'l fiili illetli olan “وَجَاءَ” (et-Tevbe 9/90), “شَاءَ” (el-Bakara 2/20), “زَادَ” (el-Bakara 2/10), “رَانَ” (el-Mutaffifin 83/14), “خَافَ” (el-Bakara 2/182), “طَابَ” (en-Nisâ 4/3), “حَابَ” (eş-Şems 91/10), “وَحَاقَ” (el-Mü'min 40/83), “وَضَاقَ” (Hûd 11/77) ve “زَاغَ” (en-Necm 53/17) gibi sülâsi mazi fiilleri sadece imâle ile okumuştur. Bu fiillere zamirin bitişip bitişmemesi fark etmemiştir.

وَكَيْفَ الثَّلَاثِي عَيْرَ زَاغَتْ بِمَاضِي 1
أَمَلُ حَابٍ خَافُوا طَابَ ضَاقَتْ فَتُجْمَلًا³⁸

Dâni'nin *Teysîr*'de bahsetmediği “زَاغَتْ” (Sâd 38/63) kelimesi Şâtıbî ve İbnü'l-Cezerî tarafından istisna tutulmuştur.³⁹ Sülâsî mâzî fiillerde Şu'be ve Kisâî sadece “بَلْ رَانَ” kelimesinde Hamza'ya tâbi olmuştur. İbn Zekvân ise “وَجَاءَ” (et-Tevbe 9/90) ve “شَاءَ” (el-Bakara 2/20) fiilleriyle Bakara'nın evvelindeki “فَزَادَهُمْ” (el-Bakara 2/10) kelimesinde Hamza'ya muvafakat etmiştir. *Teysîr*'de sadece “فَزَادَهُمْ” (el-Bakara 2/10) kelimesinde imâlenin yanında feth okuyuşunun da olduğu, naklin bu şekilde de geldiği ifade edilmiştir. Dâni *Teysîr*'de hulf rivayetinden bahsetmeyerek infirad etmiştir. Şâtıbî ise *Hırzû'l-emânî*'de İbn Zekvân'ın hulf vechinden bahsetmiş ve ziyade bulunmuştur.⁴⁰ İlgili beyit şöyledir.

فَزَادَهُمُ الْأَوَّلَىٰ وَفِي الْعَيْرِ خُلْفُهُ 1
وَقُلْ صُحْبَةُ بَلْ رَانَ وَأَصْحَبٌ مُعَدَّلًا⁴¹

³⁶ Dâni, *et-Teysîr*, 269; Şâtıbî, *Hırzû'l-emânî*, 26; Sehâvî, *Fethu'l-vaşîd*, 1/481-484; Ebû Şâme el-Makdisî, *İbrâzü'l-me'ânî*, 229-230; Kâdî, *el-Vâfi*, 149-150.

³⁷ İbnü'l-Cezerî, *Ṭayyibetü'n-neşr*, 52.

³⁸ Şâtıbî, *Hırzû'l-emânî*, 26 (38. Beyit).

³⁹ Şâtıbî, *Hırzû'l-emânî*, 26; İbnü'l-Cezerî, *Ṭayyibetü'n-neşr*, 53.

⁴⁰ Sehâvî, *Fethu'l-vaşîd*, 1/490-491.

⁴¹ Şâtıbî, *Hırzû'l-emânî*, 26 (320. Beyit).

İbnü'l-Cezerî *Neşr*'de “خَابَ” (eş-Şems 91/10), “زَادَ” (el-Bakara 2/10), kelimelerinde İbn Âmir'in, (ö. 118/736); “شَاءَ” (el-Bakara 2/20) “وَجَاءَ” (et-Tevbe 9/90) kelimelerinde ise Hişâm'ın hulf ile imâle okuduğunu aktarmıştır.⁴²

2.5. Elif'ten Sonra Kelime Sonunda Mecrûr Râ Harfinin Bulunması

Ebû Amr ve Kisâî'nin râvisi Dûrî “وَعَلَىٰ أَبْصَارِهِمْ” (el-Bakara 2/7), örneğinde olduğu gibi elif harfinin akabinde aynı kelime ve kelimenin sonunda, lâmu'l-fiil konumunda olacak şekilde mecrûr râ harfi vuku bulur ve vasl hali söz konusu olursa elif harfini imâle ile okumuştur.⁴³ İbnü'l-Cezerî, İbn Zekvân'ın da hulf ile okuduğunu ifade ederek bu imamlara ilave etmiştir.⁴⁴ Şâtıbî eserinde “الذَّارِ” (er-Ra'd 13/24), “جَمَارٍ” (el-Bakara 2/259), “كُفَّارٍ” (el-Bakara 2/276) örneklerini verirken Dâni, “ءَانَارِهِمْ” (el-Mâide 5/46), “الْتَّارِ” (el-Bakara 2/201), “الْقَهَّارِ” (İbrâhîm 14/48), “الْعَارِ” (et-Tevbe 9/40), “بِقَنْطَارٍ”, “بِدِينَارٍ” (Âli-İmrân 3/75) örneklerine yer vermiştir. Verş tüm bu yerleri, Hamza ise “الْبَوَارِ” kelimesine benzeyen “الْقَهَّارِ” (el-Mü'min 40/16) kelimesinde ve sadece bir yerde “كَارَ الْبَوَارِ” (İbrâhîm 14/28) kelimesinde taklîl ile kıraat etmiştir.⁴⁵ Bu tür kelimelerin vakf veya idgâmı halinde kesrenin sükûna dönüşmesi imâle ve taklîle mâni bir durum olmamıştır. Bazı kıraat âlimleri böyle bir durumda Sûsî'nin hulflü olarak imâle yaptığını rivayet etmiştir.⁴⁶

Dûrî, “كَافِرِينَ” (el-Bakara 2/286, en-Neml 27/43) örneğindeki gibi kâf harfinin fethalı, râ harfinden sonra da yâ harfinin bulunması halinde kâf harfinin fethasında hulfsüz imâle yapmıştır. Verş taklîl ile diğer imamlar da feth ile okumuştur. İbnü'l-Cezerî *Ṭayyibetü'n-Neşr*'de İbn Zekvân için de hulf vechi rivayet etmiştir.⁴⁷ Dâni, el-Fâris'in Ebû Tâhir kıraati üzerine kendisine böyle okunduğundan bahsetmiştir.⁴⁸

Dâni “جُرْفٍ هَارٍ” (et-Tevbe 9/109) kelimesinde bir ihtilaftan bahsetmiş ancak detay vermemiştir. Şâtıbî'ye göre Verş taklîl ile Kâlûn, Ebû Amr, Şu'be, Kisâî ve İbn Zekvân ise imâle ile okumuşlardır. İbn Zekvân'ın rivayeti hulf ile gelmiştir. *Ṭayyibetü'n-neşr*'de Kâlûn'un da hulf ile okuduğu zikredilmiştir.⁴⁹ Dâni *Teysîr*'de İbn Zekvân'ın hulf ile okuyuşundan bahsetmemiştir. Bundan dolayı İbn Zekvân için feth vechi bir ziyade olarak görülmüştür.⁵⁰ İlgili beyit şu şekilde geçmektedir.

وَهَارٍ رَوَىٰ مُزَوِّجٌ خُلْفٍ صَدِّحًا⁵¹

وَمَعَ كَافِرِينَ الْكَافِرِينَ بِنَائِهِ

1

⁴² İbnü'l-Cezerî, *Ṭayyibetü'n-neşr*, 53.

⁴³ Dâni, *et-Teysîr*, 273-274; Şâtıbî, *Hırzû'l-emânî*, 26; Sehâvî, *Fethu'l-vaşîd*, 1/491; Ebû Şâme el-Makdisî, *İbrâzü'l-me'ânî*, 232; Kâdî, *el-Vâfi*, 151.

⁴⁴ İbnü'l-Cezerî, *Ṭayyibetü'n-neşr*, 52.

⁴⁵ Dâni, *et-Teysîr*, 273; Şâtıbî, *Hırzû'l-emânî*, 26; Sehâvî, *Fethu'l-vaşîd*, 1/493-495; Ebû Şâme el-Makdisî, *İbrâzü'l-me'ânî*, 233; Kâdî, *el-Vâfi*, 151-152.

⁴⁶ İbnü'l-Cezerî, *Ṭayyibetü'n-neşr*, 53-54; Muhammed b. Ali en-Nüveyrî, *Şerhu Ṭayyibetü'n-neşr*, thk. Mecdî Muhammed Surûr Sa'd Baslûm (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1424/2003), 1/629.

⁴⁷ İbnü'l-Cezerî, *Ṭayyibetü'n-neşr*, 53; Nüveyrî, *Şerhu Ṭayyibetü'n-neşr*, 1/611.

⁴⁸ Dâni, *et-Teysîr*, 274; Şâtıbî, *Hırzû'l-emânî*, 27; Ebû Şâme el-Makdisî, *İbrâzü'l-me'ânî*, 233; Kâdî, *el-Vâfi*, 152.

⁴⁹ İbnü'l-Cezerî, *Ṭayyibetü'n-neşr*, 52; Nüveyrî, *Şerhu Ṭayyibetü'n-neşr*, 1/606.

⁵⁰ Dâni, *et-Teysîr*, 273; Şâtıbî, *Hırzû'l-emânî*, 26; Sehâvî, *Fethu'l-vaşîd*, 1/493; Ebû Şâme el-Makdisî, *İbrâzü'l-me'ânî*, 233-234; Kâdî, *el-Vâfi*, 151-152.

⁵¹ Şâtıbî, *Hırzû'l-emânî*, 26 (323. Beyit).

2.6. İki Râ Harfinin Arasında Bir Elif Olması

Kelime âhirinde ve aynı kelimedeki râ harfinin arasında bir elif olacak şekilde râ harfinin peş peşe tekrarı durumunda kıraat imamları birtakım vecihlerde bulunmuşlardır. Ebû Amr ve Kisâî, “فَرَارٍ” (İbrâhîm 14/26), “الْأَشْرَارِ” (Sâd 38/62) ve “الْأَنْبَارِ” (Âli-İmrân 3/193) gibi kelimelerde imâle yapmıştır. Verş ve Hamza taklîl ile okumuştur.⁵²

2.7. İmâle ile Okunan Diğer Kelimeler

Hamza, “أَنَا أَتَيْكَ بِهِ” (en-Neml 27/39, 40) kelimesinde hemzenin fethasında, “ضِعَافًا” (en-Nisâ 4/9) kelimesindeki ayn harfinin fethasında imâle yaparak tilavet etmiştir. Hallâd bu iki kelimedeki hulf ile okumuştur.⁵³

Hişâm, elif harfinden sonra kesra gelen “وَمَشَارِبُ” (Yâsîn 36/73), “عَيْنِي عَائِيَّةٌ” (el-Ğâşiye 88/5) ve “عَابِدُونَ” (el-Kâfirûn 109/3, 4, 5) gibi lafızlar ve “وَهَلْ أَتَاكَ” (Tâhâ 20/9, Sâd 38/21) kelimesinde imâle vechi rivayetinde bulunmuştur.⁵⁴ İbnü'l-Cezerî *Neşr*'de “وَمَشَارِبُ” (Yâsîn 36/73) kelimesinde İbn Âmir'in, diğer kelimelerde Hişâm'ın hulf ile imâlesinin olduğunu söylemiştir.

وَحُلُّهُمْ فِي النَّاسِ فِي الْجَرِّ حُصَاةً⁵⁵

وَفِي الْكَافِرُونَ عَابِدُونَ وَعَابِدٌ

1

Ebû Amr, “النَّاسِ” kelimesindeki nûn harfini, sîn harfinin kesre olması halinde imâle ile okumuştur. Bu vasl haline mahsus bir durumdur. Bu kelime için Yezîdî (ö. 202/817) kanalından feth rivayeti de gelmiştir. Bu aynı zamanda İbn Mücâhid'in de tercihi olmuştur. *Fethu'l-vaşîd*'de aynı şekilde Ebû Amr için iki vecihten bahsedilmiştir. İmâle vechinin Dûrî rivayeti, feth vechinin de Sûsî rivayetiyle geldiği ifade edilmiştir. Şâtıbî'nin beytinde “حُصَاةً” ifadesi kullanılarak buradaki hâ harfiyle Ebû Amr'a, “وَحُلُّهُمْ” ifadesiyle de “النَّاسِ” kelimesinde hulfe işaret edilmiştir. Dolayısıyla Ebû Amr bu tür kelimeleri imâleli ve imâlesiz olarak iki türlü de okumuştur. Tahrîrât erbabı da aynı Sehâvî gibi imâleyi Dûrî'ye, fethi Ebû Amr'ın ikinci râvisi Sûsî'ye atfetmiştir.⁵⁶

Dânî *Teysîr*'de Ebû'l-Feth kıraati üzerine İbn Zekvân'ın “عِمْرَانَ” (Âli-İmrân 3/35), “الْمِحْرَابِ” (Âli-İmrân 3/39, Meryem 19/11), “الْحَوَارِيِّينَ” (el-Mâide 5/111), “لِلشَّارِبِينَ” (en-Nahl 16/66), “وَالْإِكْرَامِ” (er-Rahmân 55/27, 78), “الْحِمَارِ” (el-Cuma 62/5), “إِلَى حِمَارِكَ” (el-Bakara 2/259) ve “مِنْ بَعْدِ إِكْرَاهِهِنَّ” (Nûr 24/33) lafızlarında imâle ile okuduğunu nakletmiştir.

حِمَارٍ وَفِي الْإِكْرَامِ عِمْرَانَ مُثَلًّا

حِمَارِكَ وَالْمِحْرَابِ إِكْرَاهِهِنَّ وَالْ

1

⁵² Dâni, *et-Teysîr*, 273; Şâtıbî, *Hırzû'l-emânî*, 27; Sehâvî, *Fethu'l-vaşîd*, 1/490-494; Ebû Şâme el-Makdisî, *İbrâzü'l-me'ânî*, 234; Kâdî, *el-Vâfi*, 153.

⁵³ Dâni, *et-Teysîr*, 273; Şâtıbî, *Hırzû'l-emânî*, 27; Sehâvî, *Fethu'l-vaşîd*, 1/496-497; Ebû Şâme el-Makdisî, *İbrâzü'l-me'ânî*, 236; Kâdî, *el-Vâfi*, 154.

⁵⁴ Dâni, *et-Teysîr*, 275; Şâtıbî, *Hırzû'l-emânî*, 27; Sehâvî, *Fethu'l-vaşîd*, 1/498; Ebû Şâme el-Makdisî, *İbrâzü'l-me'ânî*, 236-237; Kâdî, *el-Vâfi*, 153-155.

⁵⁵ Şâtıbî, *Hırzû'l-emânî*, 27 (331. Beyit).

⁵⁶ Dâni, *et-Teysîr*, 274-275; Şâtıbî, *Hırzû'l-emânî*, 27; Sehâvî, *Fethu'l-vaşîd*, 1/498-499; Ebû Şâme el-Makdisî, *İbrâzü'l-me'ânî*, 237; Kâdî, *el-Vâfi*, 153-154.

يُخْرِجُ مِنَ الْمِحْرَابِ فَأَعْلَمَ لِنَعْمَلَا⁵⁷

وَكُلٌّ يَخْلُفُ لِابْنِ دُكْوَانَ غَيْرَ مَا

2

Dânî, İbn Zekvân için sadece imâle vechini nakletmekle görüşünde infirâd etmiş ve Şâtıbî de *Hırzû'l-emânî*'de İbn Zekvân'ın bu kelimelerde hulf ile imâle yaptığını ifade ederek ziyadeye gitmiştir. "إِلَى جَمَارِكَ" (el-Bakara 2/259) kelimesinde Verş taklîl ile Ebû Amr ve Dûrî (Kisâî'nin râvisi) ise hulfsüz imâle ile okumuştur.⁵⁸

وَمَنْصُوبُهُ غُرَى وَتَرَا تَزَيَّلَا

مُسَمَّى وَمَوْئِي رَفَعَهُ مَعَ جَرِّ

1

وَدُو الرَّا فِيهِ الْخُلْفُ فِي الْوَصْلِ يُجْتَلَا⁵⁹

وَقَبْلَ سُكُونِ قِفِّ بِمَا فِي أَصُولِهِمْ

2

"نَتَرَى" (el-Mü'minûn 23/44) kelimesinde Verş taklîl, Hamza ve Kisâî imâle ile okumuştur. Hamza ve Kisâî hem vasl hem de vakf halinde bu kelimeyi tenvinsiz okumuştur. Bu kelimenin "نَتَرَى" gibi tenvinli olması halinde İbn Kesîr ve Ebû Amr vakf ve vasl hali fark etmeksizin imâle, Ebû Amr vakf halinde hem hulf hem feth hem de imâle ile tilâvet etmiştir. Bu konu *Teysîr*'de aynı başlık altında işlenmemiştir. Şâtıbî bu konuya burada yer vererek bir ziyadeye gitmiştir.⁶⁰ Dâni bu kelime hakkındaki bilgilere ferş bölümünde yer vermiş ancak imâle ya da feth ile alakalı bir nakilde bulunmamıştır.⁶¹

لَنِي مَعَ ذِكْرِي الدَّارِ فَأَفْهَمَ مُحْصَلَا

كَمْوَسَى الْهَدَى عَيْسَى ابْنُ مَرْيَمَ وَالْفَرَى أَلْ

1

وَتَفْخِيمُهُمْ فِي النَّصْبِ أَجْمَعُ أَشْمَلَا⁶²

وَقَدْ فَحَّمُوا التَّنْوِينَ وَقَفًّا وَرَفَّقُوا

2

Zevât-ı yâ'dan sonra "عَيْسَى ابْنُ مَرْيَمَ" (el-Bakara 2/87), "مُوسَى الْهَدَى" (el-Mü'min 40/53), "مُوسَى" (el-Kasas 28/43), "طَعَا الْمَاءَ" (el-Hâkka 69/11), "وَجَنَا الْجَنَّتَيْنِ" (er-Rahmân 55/54), "النَّصَارَى" (et-Tevbe 9/30), "الْفَرَى الَّتِي" (Sebe' 34/18) ve "ذِكْرِي الدَّارِ" (Sâd 38/46) örneklerindeki gibi sâkin bir harf gelirse geçiş durumunda imâle yapılmamıştır. Ancak Sûsî, "نَرَى الله" (el-Bakara 2/55) gibi kelimeleri vasl halinde râ'dan dolayı hulf ile imâle yapmıştır.⁶³ *Teysîr*'de hulf vechi rivayet edilmemiştir. Sûsî'nin hulf vechi *Hırzû'l-emânî*'de ziyade kılınmıştır. Sâkinden önceki imâle yapılacak kelimelerin vakf hâlinde, her kıraat imamının vakf konusunda esas aldığı kaide ve kurallar uygulanmıştır. Dâni "الْفَرَى الَّتِي" (Sebe' 34/18), "النَّصَارَى الْمَسِيحُ" (et-Tevbe 9/30), "نَرَى الله" (el-Bakara 2/55) ve "يَرَى الَّذِينَ" (el-Bakara 2/165) kelimelerinin vakf halinde imâlenin yaygın olduğunu ifade etmiştir. Yezîdî'den rivayetle Ebû Şuayb vasl halinde sâkin olarak râ'nın imâlesiyle okumuştur. Dâni kendi tercihinin bu yönde olduğunu ifade etmiştir.⁶⁴ Eğer sâkinden

⁵⁷ Şâtıbî, *Hırzû'l-emânî*, 27 (332-333. Beyitler).

⁵⁸ Dâni, *et-Teysîr*, 275; Şâtıbî, *Hırzû'l-emânî*, 27; Sehâvî, *Fethu'l-vaşîd*, 1/500; Ebû Şâme el-Makdisî, *İbrâzû'l-me'ânî*, 238; Kâdî, *el-Vâfî*, 153-155.

⁵⁹ Şâtıbî, *Hırzû'l-emânî*, 27 (338-339. Beyitler).

⁶⁰ Şâtıbî, *Hırzû'l-emânî*, 27; Sehâvî, *Fethu'l-vaşîd*, 1/503-504; Ebû Şâme el-Makdisî, *İbrâzû'l-me'ânî*, 241; Kâdî, *el-Vâfî*, 157.

⁶¹ Dâni, *et-Teysîr*, 430.

⁶² Şâtıbî, *Hırzû'l-emânî*, 28 (336-337. Beyitler).

⁶³ Şâtıbî, *Hırzû'l-emânî*, 27; İbnü'l-Cezerî, *Ṭayyibetü'n-neşr*, 54; Nüveyrî, *Şerhu Ṭayyibeti'n-neşr*, 1/631.

⁶⁴ Dâni, *et-Teysîr*, 276; Şâtıbî, *Hırzû'l-emânî*, 27; Sehâvî, *Fethu'l-vaşîd*, 1/501-502; Ebû Şâme el-Makdisî, *İbrâzû'l-me'ânî*, 239; Kâdî, *el-Vâfî*, 155-156.

önce “رَأَى الْقَمَرَ” (el-En’âm 6/77) örneğindeki gibi “رَأَى” kelimesi gelirse bu durumda bu kelimenin ilk iki harfinde Sûsî imâle yapmıştır. Her ne kadar zayıf addedilip pratikte uygulaması olmasa bile sâkinden önce gelmediği durumda sadece râ harfinde Sûsî’den imâle vechi rivayet edilmiştir.

Sonu yâ ile biten kelimelerin “مُسَمَّى عِنْدَهُ” (el-En’âm 6/2) ve “مَوْلَى عَنْ مَوْلَى شَيْئًا” (ed-Duhân 44/41) örneklerindeki gibi tenvin alması halinde sadece vakf halinde imâle ya da feth yapılacağına dair görüşler bildirilmiştir.⁶⁵

Sonuç

Bu çalışma, *et-Teysîr fi'l-kırâ'âtî's-seb'* ve *Hırzû'l-emânî* ve *Vechü't-tehânî* eserleri üzerinden feth ve imâle konularındaki ziyadeleri merkeze almıştır. Şâtıbî, Dâni tarafından telif edilen eserdeki kıraat ihtilaflarını, ezberlemeyi kolaylaştıran sistematik bir formatta yeniden oluşturmuş; feth ve imâle pratiklerine ziyadede bulunmuştur. İlgili eserler ve konumuzla ilgili başlık usûl bölümü özelinde karşılaştırılmış ve odak noktamız olan ziyadeler kitabı referanslar ile irdelenerek tespit edilmiştir. Ebû Amr b. Alâ (ö. 154/771), İbn Âmir b. Yezîd'in (ö. 118/736) râvileri, Hamza b. Habîb (ö. 156/773) ve Ali b. Hamza el-Kisâî'ye (ö. 189/805) ait vecihler öne çıkmıştır. Ziyadelerin çoğunluğunun İbn Zekvân rivayetiyle geldiği müşahade edilmiştir.

Her iki eserde imam ve râvilerin feth ve imâle ile ilgili görüşleri madde madde işlenerek istisnalarıyla birlikte aktarılmış ve ilgili örnekleri verilmiştir. Böylece konunun daha iyi anlaşılması sağlanmıştır. Dâni, bazen imâle vecihlerini tarik farkıyla tercihli aktarmıştır. Şâtıbî ise bu tercihlere ya işaret etmiştir ya da kıyaslamayarak sadece nakille yetinmiştir. Araştırma, rivayet farklarından kaynaklanan ziyadelerin kıraat imamlarının rivayetlerdeki bireysel tercihleriyle şekillendiğini ve bu tercihlerin kıraat imamlarının hassasiyet ve titizliğini yansıttığını dolaylı olarak ortaya koymuştur.

Araştırma sonucunda, ziyadelerin sadece fonetik farklar olmadığı, aynı zamanda kıraat aktarımlarında önemli bir koruma ve zenginleştirme işlevi gördüğü anlaşılmıştır. Ziyadeler bir yandan lafzi çeşitliliği muhafaza ederken bir yandan da Kur'an metninin söz ile aktarımında sağlamlaştırıcı bir güvenlik ağı olmuştur. Ayrıca yapılan analizler, ziyadelerin kıraat farklılıklarının ayrılmaz bir parçası olduğunu ve bu ziyadelerin sadece teknik detaylar değil, aynı zamanda kıraat geleneğinin sözlü aktarımında köklü bir işlev gördüğünü göstermiştir.

Kıraat geleneğindeki bu ziyadelerin teorik ve pratik yansımaları olmuştur. Ancak imâle hem farklı yorumlara hem de usûlî tercihlere konu olduğu için pratikte ziyadelere yer verilip verilmediği ya da verilebileceği hususu bir tartışma konusu olarak karşımıza çıkmıştır.

Sonuç olarak, ilgili iki eser incelenmiş, bunun için klasik ve modern kaynaklardan yararlanılmıştır. Ziyadelere vurgu yapılmaya çalışılmış ve bu noktadaki boşluk doldurulmuştur. Feth ve imâle gibi vecihler, kıraat âlimlerinin tercihlerini yansıtan bir gösterge olmuş, ziyadeler de bu göstergelerin zenginleşmesine katkı sunmuştur. Bu yönüyle çalışma, ilgili kavramlar özelinde tespit edilen ziyadeler üzerinden literatüre yeni katkılar sunmuştur. Ziyade araştırmalarının kıraat ilmine katkı sağlayacak daha geniş bir perspektifle ele alınmasının kıraat ilmine yeni ufuklar açacağı ve kıraat sistemlerinin şekillenmesindeki rolünün anlaşılmasına imkân tanıyacağı öngörülmüştür.

Author Contribution / Yazar Katkısı: Research design / Çalışmanın tasarlanması: DAU (%60), KB (%40); Literature review / Literatür taraması: DAU (%70), KB (%30); Data

⁶⁵ Dâni, *et-Teysîr*, 276; Şâtıbî, *Hırzû'l-emânî*, 27; Sehâvî, *Fethu'l-vaşîd*, 1/503-504; Ebû Şâme el-Makdisî, *İbrâzü'l-me'ânî*, 241; Kâdî, *el-Vâfi*, 156-157.

collection / Veri toplama: DAU (%60), KB (%40); **Data analysis** / Veri analizi: DAU (%70), KB (%30); **Writing the article** / Makalenin yazımı: DAU (%70), KB (%30); **Revision the article** / Makale revizyonu: DAU (%40), KB (%60).

Funding / Finansman: This research received no external funding. / Bu araştırma herhangi bir dış fon almamıştır.

Conflicts of Interest / Çıkar Çatışması: The authors declare no conflict of interest. / Yazarlar, herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan eder.

Sustainable Development Goals (SDG) / Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları (SDG):
Doesn't Support / Desteklemiyor

Kaynakça

- Çetin, Abdurrahman. "Dâni". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 8/459-461. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.
- Çetin, Abdurrahman. "Şâtibî Kâsım b. Fîrruh". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 38/376-377. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
- Çetintaş, Bekir. *Kırâat-ı seb'a Usûl ve Kâideleri*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018.
- Çiftçi, Hasan. *Kıraat İlminde Feth, Beyne, İmâle Olgusu ve Ebû Amr ed-Dânî'nin el-Mûdih limezâhibi'l-kurrâ fi'l-feth ve'l-imâle adlı eserinin tahlili*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Dabbâ', Ali Muhammed. *el-İddâ'e fî beyâni usûli'l-kırâ'e bi'n-nisbe li'l-kurrâ'i'l-aşere*. Mısır: Mektebetü'l-Ezheriyye, 1420/1999.
- Dâni, Ebû Amr Osman b. Saîd. *et-Teysîr fi'l-kırâ'âti's-seb'*. thk. Ferîd Muhammed Azzûz. Beyrût: Dâru İbn Kesîr, 3. Basım, 1417/2016.
- Dimyâtî, Ahmed b. Muhammed el-Bennâ. *İthâfû fuзалâi'l-beşer bi'l-kırâ'âti'l-erba'ate 'aşer*. thk. Enes Mehera. Lübnan: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 3. Basım, 1427/2006.
- Dûserî, İbrahim b. Said. *Muhtaşaru'l-ibârât li-mu'cemi muştalahâti'l-kırâât*. Riyâd: Dâru'l-Hazâra, 1429/2008.
- Ebû Şâme el-Makdisî, Ebû'l-Kâsım Şihâbüddîn Abdurrahmân b. İsmâîl b. İbrâhîm. *İbrâzü'l-me'ânî min Hırzî'l-emânî fi'l-kırâ'âti's-seb'*. Kahire: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1402/1981.
- Efendi, Muhammed Emin. *Umdetü'l-hullân fî izâhi Zübdeti'l-irfân*. thk. Halil İbrahim Üren. 2 Cilt. İstanbul: Hacıveyisâde İlim ve Kültür Vakfı Yayınevi, 2021.
- İbnü'l-Cezerî, Ebû'l-Hayr Şemsüddîn Muhammed b. Muhammed. *et-Temhîd fî 'ilmi't-tecvîd*. thk. Ali Hüseyin el-Bevvâb. Riyâd: Mektebetü'l-Meârif, 1405/1985.
- İbnü'l-Cezerî, Ebû'l-Hayr Şemsüddîn Muhammed b. Muhammed. *Ṭayyibetü'n-neşr fi'l-kırâ'âti'l-aşr*. thk. Muhammed Temîm ez-Zu'bî. Cidde: Dâru'l Hüda, 1414/1994.
- İbnü'l-Kâsîh, Ebû'l-Kâsım Muhammed b. Ahmed b. el-Hasan. *Sirâcü'l-kârî'i'l-mübtedî ve tezkarü'l-mukri'i'l-müntehâ*. thk. Muhammed Abdülkadir Şahin. Mısır: Mustafe'l-Bâbi'l-Halebî, 3. Basım, 1373/1954.
- Kâdî, Abdülfettah Abdülğani. *el-Vâfi fî Şerhi's-Şâtibiyye fi'l-kırâ'âti's-seb'*. Cidde: Mektebetü's-Sevâdî, 4. Basım, 1412/1992.
- Muhaysin, Muhammed Sâlim. *el-Hâdî: Şerhu Ṭayyibeti'n-neşr fi'l-kırâ'âti'l-aşr*. 3 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Cîl, 1417/1997.
- Nüveyrî, Muhammed b. Ali. *Şerhu Ṭayyibeti'n-neşr fi'l-kırâ'âti'l-aşr*. thk. Mecdî Muhammed Surûr Sa'd Baslûm. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1424/2003.
- Pâluvî, Hâmid b. Abdülfettâh. *Zübdetü'l-irfân fî vücûhi'l-Kur'ân*. thk. Halil İbrahim Üren. İstanbul: Hacıveyisâde İlim ve Kültür Vakfı Yayınevi, 3. Basım, 2023.
- Sarı, Mehmet Ali. "İmâle". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 22/177. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.
- Sehâvî, Alemüddîn Ali b. Muhammed. *Fethü'l-vaşîd fî şerhi'l-Kaşîd*. thk. Ahmed Adnân ez-Zu'bî. 2 Cilt. Kuveyt: Mektebetü Dâru'l-Beyân, 1423/2002.
- Süyûtî, Ebû'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî. *el-İtkân fî 'ulûmi'l-Kur'ân*. 4 Cilt. Mısır: el-Heyetü'l-Misriyyetü'l-Âmmetü li'l-Küttâb, 1394/1974.
- Şâtibî, Ebû Muhammed Kâsım b. Fîrruh b. Halef. *Hırzû'l-emânî ve vechü't-tehânî fi'l-kırâ'âti's-seb'*. thk. Muhammed Temîm ez-Zu'bî. Dâru'l Hüda, 4. Basım, 1426/2005.
- Tetik, İbrahim. "Kur'an Kıraatinde İmâle ve Feth'in Kitâbî Referansları". *İlahiyat Tetkikleri Dergisi* -/53 (Haziran 2020), 41-65.

Uzun, Yakup. “Feth ve İmâle (Ebû Amr ed-Dânî'nin el-Feth ve'l-imâle Adlı Eseri Bağlamında)”. *Tefsir Araştırmaları Dergisi* 6/1 (Nisan 2022), 455-482.

Research Article

An Evaluation on the Subject of Fath and Imāla in the Works of al-Taysir fi al-Qirā'at al-Sab' and the Works of Ĥirz al-amānī and Wajh al-Tahānī

Durmuş Ali UÇAR¹ Kahraman BULGURCU²

¹ Yüksek Lisans Öğrencisi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Konya, Türkiye
Master Student, Selçuk University, Institute of Social Sciences, Department of Basic Islamic Studies, Konya, Turkey
ORCID: <https://orcid.org/0009-0004-8057-3059> | ROR ID: <https://ror.org/045hgzm75> | aygibiii@hotmail.com

Corresponding Author/Sorumlu Yazar

² Dr. Öğr. Üyesi, Selçuk Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Kur'an-ı Kerim Okuma ve Kıraat İlmi Anabilim Dalı, Konya, Türkiye
Assist. Prof., Selçuk University, Faculty of Theology, Department of Quran Reading and Recitation Science, Konya, Turkey
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1914-0703> | ROR ID: <https://ror.org/045hgzm75> | kahraman.bulgurcu@selcuk.edu.tr

EXTENDED ABSTRACT

Introduction: The science of Qira'ah is one of the branches of Islamic science that ensures the preservation of the Qur'an's meaning as well as its wording from generation to generation. Abū 'Amr al-Dānī (d. 444/1053) and Qāsim b. Firruh al-Shāṭibī (d. 590/1194) were Andalusian Qira'ah scholars who specialized in this field. Dānī's book on the seven qira'ahs is entitled al-Taysir fi al-qirā'āti al-sab'. Shāṭibī developed this work in verse in 1173 couplets and called it Ĥirz al-amānī wa wāj al-tahānī. These two books, which have served as key references in determining the wujūh of qiraat and understanding the technical issues related to this subject, have been used as reference works in education for a long time.

Method: The concepts of fath and imāla are among the important issues of the science of Qiraat and have emerged as a difference in sound and dialect over the variants of Qiraat. This study aims to identify the issues about fath and imāla which are not mentioned by al-Dānī but which are emphasized in the text of Ĥirz al-amānī by using the method of comparison. The headings used in both works and the subdivision under these headings have been closely followed, with original contributions. In addition, classical and modern commentaries, sources, theses and articles have been utilized to identify the relevant exceptions.

Findings: Shāṭibī's effort to reconstruct the Qiraat disputes in al-Taysir in a systematic format that facilitates memorization is reflected in the practices of fath and imāla. Both al-Dānī and al-Shāṭibī elaborated on this issue under the heading of uṣūl. Thus, al-Dānī dealt with this chapter in eight sections and al-Shāṭibī in forty-eight couplets. Both scholars of Qiraat cited the opinions of the imams and the narrators in this regard, with exceptions if any, and gave relevant examples. Sometimes al-Dānī preferred the variants of imāla based on differing ṭarīqas. Shāṭibī, on the other hand, either pointed to these preferences or did not compare them but merely quoted them. The prominent variants belong to Abū 'Amr b. 'Ala (d. 154/771), Ibn 'Amr b. Yazīd (d. 118/736), Hamza b. Habīb (d. 156/773), and 'Alī b. Hamza al-Qisā'ī (d. 189/805).

Discussion: The ways in which the wujūh of fath and imāla shaped and enriched both the aesthetics of recitation and the variant readings of Qira'at warrant examination. The fact that al-Shāṭibī's work is in verse form and contains a number of ciphers has caused researchers to stay away from such studies. For this reason, academic studies have not touched upon the diversity between the two works and have not conducted a multidimensional analysis on this issue. The different interpretations and procedural preferences in the definition and application of imāla are also a point that needs to be discussed in this field.

Conclusion: As a result, phonetic and dialect-centered wujūh such as fath and imāla have been indicators that reflects the preferences of Qiraat scholars as well as pronunciation differences. The ziyādātthat we were able to identify on the subject contributed to the enrichment of these indicators. In this respect, this study aims to make new contributions to the literature through the ziyādātidentified

in the study of the related concepts as a result of the comparative analysis of the works of Taysîr and Ħîrz al-amânî.

Recommendation: There are some aspects that are not included in the study, such as the weak wujûh that are explicitly or implicitly stated, and the approaches to these wujûh in the practice of the Istanbul and Egyptian ħarîqas. It is recommended that future research be conducted in these areas.

Keywords: Qiraat, al-Taysîr, Ħîrz al-Amânî, Fath, Imâla.